

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

VN/16546/2022

ITÄISEN SUOMEN ELINVOIMAA VAHVISTAVIEN TOIMENPITEIDEN SELVITTÄMINEN

Työryhmän loppuraportti

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ ESIPUHE

1	TYÖRYHMÄN TYÖSKENTELY	5
1.1	Asettaminen	5
1.2	Sidosryhmien kuuleminen	6
1.3	Toimenpiteiden valinta	7
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖN HAASTEET, ELINVOIMAN LÄHTEET JA RATKAISUKEINOT	7
2.1	Aluekehittämisen tukeminen	7
2.2	Osaaminen, osaava työvoima ja työvoiman saatavuus	10
2.3	Omavaraisuus ja fossiilienergiasta luopuminen	12
2.4	Saavutettavuus	14
2.5	Matkailu	16
3	ESITYKSET TOIMENPITEIKSI KOOTTUNA	19
3.1	Esitykset syksyn 2022 budjettiriiheen	19
3.2	Esitys pitkän aikavälin haasteiden ratkaisujen etsimiseen	20
4	RAHOITUSVÄLINEIDEN TARKASTELUA	20

TIIVISTELMÄ

Varautumisen ministerityöryhmä linjasi 13.5.2022, että hallitus selvittää ja valmistelee syksyn 2022 budjettiriiheen mennessä ehdotukset itäisen Suomen elinvoimaa vahvistavista toimenpiteistä.

Ministeriryhmä asetti valtiosihteerityöryhmän tämän asiakokonaisuuden valmistelua varten sekä sihteeristön tukemaan valmistelutyötä. Työryhmä muodosti tilannekuvan kriisin suorista ja epäsuorista taloudellisista vaikutuksista itäisessä Suomessa hyödyntäen käynnissä olevia selvitysteitä. Työryhmä arvioi myös itäisen Suomen toimijoiden kytkeytymistä koko Suomen logistiikka- ja arvoketjuihin sekä keskeisiin elinkeinosektoreihin.

Työryhmä kuuli laajasti sidosryhmiä kesän aikana. Esitykset toimenpiteiksi valikoituivat esitettyjen lausuntojen, kuulemisissa esitettyjen näkökantojen sekä taustalla olleen virkavalmistelun perusteella. Erityisenä tarkastelukulmana oli toimenpiteiden vaikuttavuus lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

Itäisen Suomen elinvoimaa lisäävien toimien tavoitteena on koko Suomen elinvoimasta ja kilpailukyvystä huolehtiminen. Alueiden hyvinvointi voi perustua kestäväällä tavalla vain alueen omiin vahvuuksiin ja niiden pohjalta syntyvään positiiviseen kierteseen. Tukemalla alueen omia vahvuuksia mahdollistetaan myös järkevä erikoistuminen ja korkean jalostusasteen, omavaraisuuteen perustuvien ja vihreää siirtymää tukevien elinkeino-, koulutus- ja tutkimusekosysteemien syntyminen.

Työryhmä esittää itäisen Suomen elinvoimaa vahvistavia toimenpiteitä lyhyellä ja pitkällä aikavälillä seuraavissa kokonaisuuksissa: aluekehittämisen tukeminen, omavaraisuus ja fossiilienergiasta luopuminen, osaaminen, osaava työvoima ja työvoiman saatavuus, saavutettavuus sekä matkailu. Raportissa tarkastellaan myös eri rahoitusinstrumenttien käyttöä kriisin vaikutusten lieventämiseksi ja uusiin kehittymismahdollisuuksiin tarttumiseksi.

ESIPUHE

Hallitus asetti kesäkuussa valtiosihteerityöryhmän etsimään toimenpiteitä itäisen Suomen elinvoiman vahvistamiseksi. Itäisen Suomen tilannetta haastaa akuutin muutoksen, Venäjän hyökkäyssodan seurauksena sulkeutuneen rajan, lisäksi myös rakenteelliset tekijät.

Sodan aiheuttama ensishokki on tasaantunut. Nyt näemme jo selvemmin, minkälaisia vaikutuksia sodalla on Suomen eri alueille ja eri toimialoille. Vaikutukset ulottuvat koko Suomeen. On kuitenkin selvää, että ne kohdistuvat ensivaiheessa erityisen rajusti itäiseen Suomeen ja rajan läheisyyteen. Pitkän aikavälin vaikutukset eivät vielä ole kaikin osin tiedossa, ja sen vuoksi tilannetta onkin seurattava ja siihen kyettävä reagoimaan myös jatkossa.

Valtiosihteerityöryhmälle oli selvää, että kokonaiskuvan saamiseksi tarvitsemme avointa ja rakentavaa vuoropuhelua: yhteistä pohdintaa niin valtionhallinnon, alueiden, yritysten, korkeakoulujen kuin muidenkin sidosryhmien kesken. Ratkaisut pitkän aikavälin kestäväen kasvun ja hyvinvoinnin saavuttamiseksi voidaan saavuttaa vain yhdessä tekemällä.

Itäisen Suomen elinvoimaa lisäävien toimien etsimisessä ei ole kyse vain alueellisesta tarkastelusta. Jokaisen alueen omat vahvuudet ovat osa koko Suomen elinvoimaa. Voimme olla kansainvälisesti kilpailukykyisiä vain, jos onnistumme joka puolella Suomea luomaan positiivisen kierteen.

Haluan kiittää kaikkia panoksensa eri tavoin työhön antaneita. Vain yhteistyöllä saimme aikaan nyt esitettävän kokonaisuuden. Toivon, että vuoropuhelu voi jatkua ja syventyä entisestään tulevaisuudessa.

Työryhmän puheenjohtaja
Valtiosihteeri Ann-Mari Kemell
Helsingissä, 31.8.2022

1 TYÖRYHMÄN TYÖSKENTELY

1.1 Asettaminen

Varautumisen ministerityöryhmä linjasi 13.5.2022, että hallitus selvittää ja valmistelee syksyn 2022 budjettiriiheen mennessä ehdotukset itäisen Suomen elinvoimaa vahvistavista toimenpiteistä sekä siitä, miten lähialueyhteistyön rahoitusta tullaan käyttämään. Ministeriöryhmä asetti valtiosihteerityöryhmän tämän asiakokonaisuuden valmistelua varten sekä sihteeristön tukemaan valmistelutyötä.

Tehtävät

- Muodostaa laaja-alainen tilannekuva kriisin suorista ja epäsuorista taloudellisista vaikutuksista itäisessä Suomessa hyödyntäen muun muassa käynnissä olevia selvitystöitä.
- Arvioida itäisen Suomen vaikutusta laajemmin olennaisiin logistiikka- ja arvoketjuihin sekä keskeisiin elinkeinosektoreihin.
- Kartoittaa pitkällä tähtäimellä itäisen Suomen elinvoimaa lisääviä tekijöitä.
- Kuulla laajasti eri toimijoita ja käydä aktiivista vuoropuhelua, myös poikkihallinnollisesti.
- Tarkastella eri rahoitusinstrumenttien käyttöä kriisin vaikutusten lieventämiseksi ja uusiin kehitysmahdollisuuksiin tarttumiseksi.
- Esittää tilannekuvan ja arvion perusteella näkemys itäisen Suomen elinvoimaa vahvistavista toimenpiteistä, niiden kiireellisyydestä ja suuntaamisesta lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

Kokoonpano, sihteeristö ja kokoukset

Valtiosihteerityöryhmän puheenjohtajana toimi valtiosihteeri Ann-Mari Kemell työ- ja elinkeinoministeriöstä. Työryhmän jäseninä toimivat valtiosihteeri Timo Reina valtiovarainministeriöstä, valtiosihteeri Ville Kopra työ- ja elinkeinoministeriöstä, valtiosihteeri Kari Anttila liikenne- ja viestintäministeriöstä sijaistaen 13.6. asti valtiosihteeri Pilvi Torstia, valtiosihteeri Pilvi Torsti 14.6. lähtien, valtiosihteeri Terhi Lehtonen ympäristöministeriöstä, valtiosihteeri Dan Koivulaakso opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä valtiosihteeri Mikaela Nylander oikeusministeriöstä.

Sihteeristössä pääsihteerinä toimi teollisuusneuvos Marjukka Aarnio työ- ja elinkeinoministeriöstä, johtava erityisasiantuntija Olli Kärkkäinen valtiovarainministeriöstä, neuvotteleva virkamies Merja Niemi opetus- ja kulttuuriministeriöstä, erityisasiantuntija Maria Torttila liikenne- ja viestintäministeriöstä, neuvotteleva virkamies Sanna Sihvola maa- ja metsätalousministeriöstä, johtava asiantuntija Emma Terämä ympäristöministeriöstä, neuvotteleva virkamies Petri Haapalainen työ- ja elinkeinoministeriöstä, erityisasiantuntija Helinä Yli-Knuutila työ- ja elinkeinoministeriöstä sekä suunnittelija Pia Viljanen työ- ja elinkeinoministeriöstä.

Työryhmän pysyvänä asiantuntijana toimi erityisavustaja Mari Kokko työ- ja elinkeinoministeriöstä 31.7.2022 saakka. Työryhmällä oli mahdollisuus tarpeen mukaan nimetä myös muita pysyviä asiantuntijoita sekä sihteeristön jäseniä.

Työryhmä kokoontui sihteeristön kanssa yhdeksän kertaa. Tämän lisäksi sihteeristö kokoontui työkokouksiin. Työryhmä kuuli kokoustensa yhteydessä myös eri toimijatahoja.

1.2 Sidosryhmien kuuleminen

Työryhmä kutsui kokouksiensa yhteydessä pidettyihin kuulemisiin muutamia eri aloja edustavia tahoja. Kuulemisissa jokaisella kuultavalla oli tilaisuus esitellä edustamansa tahon näkemyksiä tilanteesta sekä toimittaa aineistoa työryhmän käyttöön.

Tämän lisäksi www.lausuntopalvelu.fi-palveluun avattiin mahdollisuus jättää asiassa lausunto 21.7.2022 mennessä. Lausuntoja otettiin vastaan vielä määräajan jälkeenkin. Lausuntoja toimitettiin yli 70, joista osa oli useamman tahon yhteinen.

Tämän lisäksi www.lausuntopalvelu.fi-palveluun avattiin mahdollisuus jättää asiassa lausunto 21.7.2022 mennessä. Lausuntoja otettiin vastaan vielä määräajan jälkeenkin. Lausuntoja toimitettiin yli 70, joista osa oli useamman tahon yhteinen. Lausunnon toimittivat Akava, Business Joensuu, Energiateollisuus, Etelä-Karjalan kauppakamari, Etelä- ja Pohjois-Karjalan sekä Kymenlaakson kaupungit, Etelä-Karjalan liitto, Etelä-Savon ELY, Etelä-Savon kauppakamari, Etelä-Savon koulutus (Etelä-Savon Ammattiopisto ESEDU), Etelä-Savon maakuntaliitto, Etelä-Savon Yrittäjät, Imatran kaupunki, Itä-Lapin kuntayhtymä, Itä-Suomen Unioni, Itä-Suomen yliopisto, Joensuun kaupunki, Juvan kunta, Kaakkois-Suomen AMK, Kaakkois-Suomen ELY, Kainuun ELY, Kainuun liitto, Kajaanin kaupunki, Kangasniemen kunta, Kaupan liitto, Keskuskauppakamari, Kotkan kaupunki, Kouvolan kaupunki, Kuhmon kaupunki, Kuopion alueen kauppakamari, Kuopion kaupunki (kaupunginjohtaja Jarmo Pirhonen), Kuopion kaupunki (ympäristöterv.tark. Santtu Laitinen), Kuusamon kaupunki (lausunto Naturpolisin kanssa), Kymenlaakson kauppakamari, Kymenlaakson liitto ja Kymen Yrittäjät, Lapin liitto, Lappeenrannan kaupunki, Lieksan kaupunki, Luonnonvarakeskus, LUT - teknillinen yliopisto, Läntisen Suomen liitot (Pirkanmaa, Keski-Suomi, Satakunta, Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa, Kanta-Häme), Metsäteollisuus, Mikkelin kaupunki, MTK, MTK Etelä-Savo, MTK Kaakkois-Suomi, MTK Pohjois-Karjala, Pieksämäen kaupunki, Pohjois-Karjalan ELY, Pohjois-Karjalan kauppakamari, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Karjalan Yrittäjät, Pohjois-Pohjanmaan ELY, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Savon ELY ja Keski-Suomen ELY, Pohjois-Savon liitto, Puumalan kunta, Pyhtään kunta, Rakenusteollisuus RT/INFRA, SAK – Itä-Suomen toimipiste, Sallan kunta, Savon Yrittäjät, Savonlinnan kaupunki, Sulkavan kunta, Suomen Kuljetus ja Logistiikka SKAL, Suomen luonnonsuojeluliitto, Suomen Tuulivoimayhdistys, Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI, Suomen Ympäristökeskus (SYKE), Suomen Yrittäjät, Teknologiateollisuus, Tohmajärven kunta, VR Group sekä Väylävirasto..

Työryhmän ensimmäisessä kuulemistilaisuudessa 22.6. kuultavina olivat aluekehityspäällikkö Eira Varis Pohjois-Karjalan maakuntaliitosta, toimitusjohtaja Jaana Rekolainen Suomalais-Venäläisestä kauppakamarista, tehtaanjohtaja Mikko Nieminen ja johtaja Janne Partanen Stora Enso Oyj:stä, hallituksen puheenjohtaja Timo Vartiainen Roxia Oy:stä sekä kaupunginjohtaja Matias Hilden Imatran kaupungista.

Työryhmän toisessa kuulemistilaisuudessa 29.6. kuultavina olivat maakuntajohtaja Satu Sikanen Etelä-Karjalan liitosta, rehtori Juha-Matti Saksa LUT-yliopistosta, toiminnanjohtaja Maare Karjalainen Keski-Karjalan Jetina ry:stä, johtaja Satu Mäkelä Kaakkois-Suomen ELY-keskuksesta, toiminnanjohtaja Jari Rouvinen MTK-Pohjois-Karjalalasta, rehtori Esa Karvinen Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymästä sekä kehitysjohtaja Kalevi Niemi XAMK:sta.

Lausuntojen saamisen jälkeen järjestelyssä tutkijakuulemisessa 5.8. kuultavina olivat professori Sami Moisio Helsingin yliopistosta, tutkimusjohtaja Jari Kolehmainen Tampereen yliopistosta, professori Ulla Tapaninen Tallinnan teknillisestä yliopistosta sekä ETLA:n enustepäällikkö Markku Lehmus.

1.3 Toimenpiteiden valinta

Työryhmän esitykset toimenpiteiksi valikoituivat esitettyjen lausuntojen, kuulemisissa esitettyjen näkökantojen sekä taustalla olleen virkavalmistelun perusteella. Kaikille työhön panoksensa antaneille haluamme lausua suuren kiitoksen. Erityinen kiitos työryhmän sihteeristönä toimineille työ- ja elinkeinoministeriön, valtiovarainministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäristöministeriön virkamiehille sekä valmistelusta että loppuraportin saattamisesta sen lopulliseen muotoon hyvin kiireisessä aikataulussa.

Esitykset kiinnittyvät keskeisiin hallituksen linjauksiin ja strategioihin, niitä osaltaan myös tukien. Aluekehittämisen näkökulmasta keskeinen on aluekehittämispäätös 2020-2023. Alueiden omiin vahvuuksiin ja tasapainoiseen aluekehittämiseen nojaavan aluepolitiikan tavoitteet ja toimenpiteet kytkeytyvät hallitusohjelmaan. Aluekehittämispäätös ohjaa eri hallinnonalojen ja alueiden kehittämistä ja niiden toimenpiteiden yhteensovittamista.

Kansallinen TKI-tiekartta luo edellytyksiä yritysten ja tutkimuksen tiiviimmälle yhteistyölle. Tiekartta luo osaltaan suuntaviivat kestävään kasvuun ja hyvinvointiin sekä T&K-toiminnan määrän ja kunnianhimon tason nostoon. TKI-tiekartta on antanut hyvät suuntaviivat tehtyjen esitysten tarkastelulle.

Esitykset on lisäksi valmisteltu siten, että ne pohjautuvat valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon, valtakunnallisen nuorisotyön ja politiikan ohjelman sekä Museopoliittisen ohjelman ja valmisteilla olevan valtioneuvoston periaatepäätöksen kulttuuriperintöstrategiaksi tavoitteisiin, strategisiin linjauksiin ja priorisointeihin.

Esitykset tukevat uusiutuvien luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä vahvistamalla oma-varaisuutta, turvaamalla huoltovarmuutta ja vauhdittamalla vihreää siirtymää. Samalla vahvistetaan alueen vetovoimaa kehittämällä luontomatkailua ja virkistyspalveluita kestävästi luonnon monimuotoisuus ja ympäristön laatu sekä kulttuuriset arvot huomioiden.

Saavutettavuuteen liittyvät esitykset on valmisteltu siten, että ne toteuttavat valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (Liikenne 12) tavoitteita ja priorisointeja sekä perustuvat liikenneverkon strategisen tilannekuvaan ja Väyläviraston suunnittelu- ja investointiohjelmaan tai perusväylänpidon perussuunnitelmaan.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN HAASTEET, ELINVOIMAN LÄHTEET JA RATKAISUKEINOT

2.1 Aluekehittämisen tukeminen

Itäisen Suomen tilannetta haastaa akuutin muutoksen, Venäjän hyökkäyssodan seurauksena sulkeutuneen rajan, lisäksi myös rakenteelliset ongelmat, kuten työllisyystilanne, väestön vanheneminen ja investointien puute. Toisaalta tutkimus- ja kehittämistoiminnan menojen osuus koko Suomen T&K-menoista on suhteellisesti kasvanut 2000-luvun ajan itäisessä Suomessa ja koulutustaso on useissa itäisen Suomen maakunnissa hyvällä tasolla suhteessa koko maahan. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria.

Alueellisen menestyksen kulmakivet tiivistettiin tutkijakuulemisten perusteella seuraavasti:

- Kyky hankkia yksityisiä ja julkisia investointeja
- Paikallinen ja alueellinen strategiatyö
- Suotuisa valtiosidos
- Saavutettavuus (logistiikka ja liikenne)
- Koulutusinfrastruktuurit ja osaamisympäristöt

- Puhdas luonto, laadukas elinympäristö ja palveluiden saatavuus
- Fortuna (ml. maailmanpolitiikan ja talouden vaihtelut ja murrokset)

Aluekehittämisen toimilla voidaan hakea vaikuttavuutta keskittymällä näihin menestystekijöihin.

Lyhyellä aikavälillä valtiolla on käytettävissään työkaluja kuten äkillisen rakennemuutoksen toimintamalli sekä muut alueellisesti kohdennettavat toimenpiteet. Näiden avulla voidaan lievittää äkillistä shokkitilannetta ja tukea alueita pitkäjänteiseen omaehtoiseen kehittämiseen muuttuneessa toimintaympäristössä.

Pitkällä aikavälillä korostuu alueellisen osaamisen ja koulutusjärjestelmän vahvistamisen, investointiympäristön parantamisen sekä matkailupotentiaalin hyödyntämisen toimet. Kohdennetut strategiset suurhankkeet vihreään siirtymään ja logistiikka-investoinnit ovat onnistuessaan vahvoja elinvoiman ajureita.

Aluevaikutusten todettiin ulottuvan koko Suomeen. Vaikutukset kuitenkin kohdistuvat epätasaisesti eri aloille ja eri puolille maata. Tilanne on myös itäisen Suomen sisällä epäyhtenäinen. Tästä syystä sodan pitkäaikaisia vaikutuksia olisikin vielä seurattava, selvitettävä ja tutkittava tarkemmin.

Lausuntoyhteenveto ja analyysi

Talousnäköymät ovat heikentyneet monella tavoin sodan alkamisen jälkeen. Energian, raaka-aineiden ja komponenttien saatavuus on heikentynyt ja niiden hinta on noussut. Venäjälle suuntautuvan viennin romahtaminen vaikuttaa suoraan vientivetoisiin yrityksiin ja lisää lomautusten ja irtisanomisten uhkaa. Matkailu ja kaupan ala kärsivät venäläisten ja muiden kansainvälisten matkailijoiden vähenemisestä. Metsäteollisuuden ongelmat liittyvät edellä mainittujen lisäksi Venäjältä tulleen puutuonnin päättymiseen, Saimaan kanavaa korvaavien logistiikkareittien etsintään sekä kuljetuskustannusten nousuun. Lausunnoissa ollaan huolissaan siitä, kuinka houkutteleva toimintaympäristö on kaiken kaikkiaan investointien kannalta.

Osassa lausunnoissa tuodaan esiin, että valtiovallan on katkaistava itäistä Suomea uhkaava kurjistumisen kierre ja luotava alueen asukkaille ja yrityksille tulevaisuuden näkymiä. Itäinen Suomi ei saa kuihtua asumattomaksi reuna-alueeksi. Alueen pitäminen asuttuna ja vireänä vaikuttaa myös koko Suomen turvallisuuteen. Huoltovarmuus, palvelujen toimivuus sekä koulutuksen saavutettavuus vaikuttavat yritysten ja kansalaisten halukkuuteen asua ja elää itäisessä Suomessa. Myös tutkijat nostivat esiin henkisen ilmapiirin merkityksen, luottamuksen ja sen, miten raja on muuttunut suuresta mahdollisuudesta uhaksi.

Lausunnoissa todetaan, että itäisessä Suomessa on tarve pitkäjänteiseen panostukseen koulutukseen, osaamiseen ja kyvykkyyksien kehittämisen, ekosysteemien vahvistamiseen sekä TKI-panostusten lisäämiseen. Alueiden omaehtoista kehittämistä ohjaavat maakunta-ohjelmat ja älykkään erikoistumisen strategiat käsittelevät kattavasti kunkin maakunnan strategisia painopisteitä sekä elinvoiman lähteitä. Useissa lausunnoissa todetaan, että panostamalla näihin kehittämiskohteisiin päästään jo pitkälle.

Alueiden luontaiset vahvuudet ovat pitkälti säilyneet, vaikkakin muutos- ja päivitystarpeita on joiltain osin. Itäisen Suomen osalta tärkeiksi elinvoimaa edistäviksi aloiksi lausunnoissa mainitaan esimerkiksi metsäteollisuus, bio- ja kiertotalous, puhdas luonto ja matkailu, logistiikka, datatalous, kone- ja energiateknologia, elintarvikkeet ja hyvinvointiteknologia. Vihreä siirtymä pakottaa innovaatiotoimintaan ja uusiin avauksiin lähes kaikilla aloilla.

Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset metsäteollisuuden toimintaympäristöön, liiketoimintaan sekä keskeisten tuotantoketjuiden käyttöön ovat olleet huomattavat: rautateiden transitioliikenne ja puuraaka-aineen kuljetukset, Saimaan kanavan tilanne, tavaraliikenne maanteitse, Venäjän puuraaka-aineen korvaaminen kotimaisella tai muista maista hankittavalla raaka-aineella, venäläisen maakaasun korvaavat energiamuodot, erilaisten tuotannossa tarvittavien raaka-aineiden saatavuus, kuten urea, propaani ja teräs.

Lausunnonantajat ovat nostaneet elinvoiman lähteiksi uusiutuvat luonnonvarat (metsät, maatalous, kalatalous) sekä niiden kokonaiskestävän ja entistä monipuolisemman hyödyntämisen. Raaka-aineista, sivuvirroista ja luontoon pohjautuvista palveluista tulee saada korkeampaa lisäarvoa ja pidempiä arvoketjuja muun muassa kiertotalouden keinoin. Alueen eri toimijoiden yhteistyö, innovaatiot, erikoistuminen sekä yritysten ja tutkimusorganisaatioiden välisen yhteistyön vahvistaminen on nostettu tärkeiksi edistettäväksi asioiksi.

Lausunnoissa tuodaan esiin tarve uusille aluekehittämisen yhteistyösuunnille. EU:n ulkoraajahjelmissä (Kaakkois-Suomi-Venäjä, Karelia, Kolarctic) yhteistyö Venäjän kanssa on keskeytetty. Jo valmistellut ohjelmakautta 2021-2027 koskevat ohjelmat eivät käynnisty suunnitellusti. Aiemmin varsin vilkas ja monitasoinen yhteistyö venäläisten yritysten, viranomaisien ja kansalaisyhteiskunnan kanssa on muutoinkin päättynyt. Esimerkiksi koulutusyhteistyötä, ympäristöyhteistyötä tai matkailuyhteistyötä ei tällä hetkellä toteuteta.

Varsin monissa lausunnoissa toivotaan yrityksille ja oppilaitoksille tukea yhteistyön laajentamiseksi tai uudelleen suuntaamiseksi uusille maantieteellisille alueille. Esimerkiksi pohjoismainen yhteistyö ja sen syventäminen entisestään nostetaan esiin. Samoin alueiden välisen yhteistyön tiivistäminen Suomen sisällä on tarpeen nostaa aivan uudelle tasolle.

Lausunnoissa esillä olleita merkittäviä avauksia ovat Kouvolan ja Savonlinnan yliopistokeskuskonseptit, Mikkelin yliopistokeskus, Haminan sataman Merivesilaitos, Lumi-supertietokone (paikallinen datakeskus- ja osaamiskosysteemi), Kymenlaakson akkuklusteri, vetylaakso Kaakkois-Suomeen, LUT-yliopiston laboratoriot ml. tohtorikoulutettavat, hyvinvointiteknologiakeskittymä Kuopiossa sekä Euroopan johtava fotonikan tutkimus-, koulutus- ja yrityskeskittymä Joensuussa.

Työryhmän esitykset

Itäisen Suomen elinvoimaa lisäävien toimien tavoitteena on koko Suomen elinvoimasta ja kilpailukykyvyydestä huolehtiminen. Alueiden hyvinvointi voi perustua kestäväällä tavalla vain alueen omiin vahvuuksiin ja niiden pohjalta syntyvään positiiviseen kierteeseen. Tukemalla alueen omia vahvuuksia mahdollistetaan myös järkevä erikoistuminen ja mahdollistetaan korkean jalostusasteen, omavaraisuuteen perustuvien ja vihreää siirtymää tukevien elinkeino-, koulutus- ja tutkimuskeskustusten syntyminen.

Itäiselle Suomelle on luotava yhteinen kehittämisvisio valtion ja alueiden tiiviissä yhteistyössä. Kehittämisvisio perustuu kunkin maakunnan omiin vahvuuksiin sekä maakuntaohjelmissa ja älykkään erikoistumisen strategioissa tunnistettuihin osaamiskärkiin. Vision toteutumisessa keskeistä on vahvojen, usein maailmanluokan kasvukosysteemien syntyminen aloilla, jossa on vahvaa osaamista ja kykyä menestyä kansainvälisessäkin kilpailussa.

Julkinen sektori ei voi suoraan johtaa ekosysteemejä tai valita tulevaisuuden kasvualoja, mutta sillä on tärkeä rooli ekosysteemien rakentamisessa ja kehittämisessä. Tämä vaatii vahvaa vuoropuhelua niin elinkeinoelämän, tutkimuksen ja kehittämisen, oppilaitosten kuin muidenkin toimijoiden välillä.

On välttämätöntä entisestään parantaa alueiden välistä yhteistyötä ja vuoropuhelua koko Suomessa, jotta jatkossa voidaan työskennellä yhtä maakuntaa laajemmalla horisontilla.

Tässä työssä tarvitaan julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä, myös kunkin alueen sisällä.

Työryhmän esitys toimenpiteiksi:

- Työ- ja elinkeinoministeriö kutsuu syksyn 2022 aikana keskeisiä itäisen Suomen veturiryhtyksiä yhteiseen keskusteluun alueen elinvoiman vahvistamiseksi ja strategisten, yhteisten tavoitteiden rakentamiseksi.
- Alueiden strategiatyötä ja kehittämisvisiotyötä tukemiseen valtioneuvoston ja alueiden yhteistyössä kohdennetaan kansallisia aluekehitysrahoja enintään 1 M€.
- Alueiden olemassa olevien verkostojen toimintaedellytyksiä vahvistetaan kansallisten aluekehitysrahojen 0,5 M€:n kohdentamisella.
- Alueellisia ja ylimaakunnallisia yhteistyöhankkeita edistetään. Tuetaan älykkään erikoistumisen mukaisia osaamiskärkiä, ekosysteemityötä, digitalisaatiota sekä vihreää siirtymää. Myös matkailun ympärille pyritään luomaan pysyviä rakenteita muun muassa opiskelupaikkojen, yritysten kanssa tehtävän yhteistyön sekä ulkomaisten opiskelijoiden ja työntekijöiden houkuttelemisen keinoin. Yhteistyöhankkeiden edistämiseen varataan EU-aluekehitysrahoja 12 M€.
- Lisätään kansallista yrityksen kehittämisavustuksen myöntämisvaltuutta Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella toimiville pk-yrityksille (3 M€). Rahoituksella pyritään pk-yritysten uudistumiseen sekä kasvu- ja kansainvälistymisvalmiuksien tukemiseen. Etelä-Karjalalla ja Kymenlaaksolla on tällä hetkellä muita Itäisen Suomen alueita selvästi vähäisemmät yritysten kehittämiseen osoitetut määrärahat.
- Laajennetaan alueellisen kuljetustuen tukialuetta siten, että tukialueeseen lisätään seuraavat kunnat: Imatra, Ruokolahti, Rautjärvi ja Parikkala. Tukialueen laajennus tapahtuu samassa yhteydessä, kun annetaan uusi valtioneuvoston asetus alueellisesta kuljetustuesta vuosina 2023–2025. Arvioitu asetuksen antamisaika on joulukuu 2022. (0,3 M€). Käynnistetään aluetalousvaikutusten seuranta ja vaikutukset -tutkimus VN/TEAS-hankkeena tukemaan kilpailukykyistä Suomea koko maan näkökulmasta.
- Selvitetään alueellista väliaikaista logistiikka-/kuljetustukea vastaamaan raaka-aineiden akuuttiin kuljetustarpeeseen. Nykyistä kuljetustukea voidaan myöntää vain yritysten jalostamien tuotteiden kuljetukseen. Uusi, raaka-ainekuljetuksiin tarkoitettu tuki edellyttäisi todennäköisesti EU-notifikaatiota.
- Selvitetään ARA-tukien kohdentuminen itäisen Suomen osalta.

Edellä mainittujen esitysten lisäksi työryhmä pitää erittäin tärkeänä, että EU:n ulkorajayhteistyöohjelmiin 2021–2027 varattujen rahojen kohdistamiseen itäisen Suomen tukemiseksi ja kehittämiseksi etsitään pikainen ratkaisu EU:n komission kanssa. Tällä rahoituksella voitaisiin merkittäväällä tavalla vahvistaa ekosysteemityön ja älykkään erikoistumisen tukemista. Käytettävissä olevan EU-rahoituksen (EAKR) ja vastaavan kansallisen valtion rahoituksen määrä on yhteensä noin 80 M€.

2.2 Osaaminen, osaava työvoima ja työvoiman saatavuus

Osaaminen on 2020-luvulla merkittävin elinvoiman edellytys, ja osaavan työvoiman saatavuus määrittää pitkälti asemaamme kansainvälisessä kilpailussa.

Uusien elinvoiman lähteiden osalta itäisen Suomen osaamiskeskittymien vahvuusaloilleen kohdennetut investoinnit ovat keskeisiä muutoksen ajureita ja uudistumisen lähteitä.

Itäisen Suomen osalta tärkeiksi kasvua edistäviksi aloiksi tunnistetaan esimerkiksi metsäteollisuus, bio- ja kiertotalous, matkailu, logistiikka, datatalous, kone- ja energiateknologia, elintarvikeala ja hyvinvointiteknologia. Vihreä siirtymä vauhdittaa TKI-toimintaa, soveltavaa tutkimusta ja uusia avauksia lähes kaikilla aloilla.

Uuden teknologian käyttöönotto ja työn murros lisäävät väestön osaamisen päivittämisen ja jatkuvan oppimisen tarvetta huomattavasti. Uusista työpaikoista 80 % edellyttää korkea-

astetasoista osaamista. Itäisessä Suomessa korkeakoulutettujen osuus on muuta maata alhaisempi.

Osaavan työvoiman saatavuus on kriittinen tekijä investoinneille ja alueiden elinvoimalle. Tällä hetkellä työvoiman saatavuus on edelleen yksi merkittävimmistä kasvun esteistä.

Opiskelupaikkojen lisäämisen, yritysten kanssa tehtävän yhteistyön sekä ulkomaalaisten opiskelijoiden ja työntekijöiden houkuttelemisen keinoin voidaan luoda pitkäaikaisen elinvoiman kasvun edellytyksiä.

Alueiden elinvoiman yksi edellytys on osaava ja työkykyinen työvoima, mikä puolestaan edellyttää hyvinvoivaa väestöä. Hyvinvoinnin vajeet ovat kasvaneet erityisesti lasten ja nuorten kohdalla sekä niissä ryhmissä jotka ovat olleet heikommassa asemassa jo ennen näitä peräkkäisiä kriisejä.

Osaamisen, työkyvyn ja hyvinvoinnin edistäminen sekä ylläpito ovat merkittäviä tekijöitä työllisyyden turvaamisessa. Suurimmat erot väestön terveydessä ovat edelleen itäisen ja pohjoisen Suomen ja maan muiden osien välillä.

Lausuntoyhteenveto ja analyysi

Tarve panostaa osaamiseen ylipäättään, inhimilliseen pääomaan, koulutukseen ja tki-toimintaan tulivat keskeisesti esille lausunnoissa Itäisen Suomen elinvoiman vahvistamisessa.

Kuulemisissa ja lausunnoissa korostui kestävän kasvupolitiikan toimin rakentaa pohjaa uusille elinkeino- ja osaamispoliittisille avauksille alueellisella tasolla. T&K-toiminta on keskeinen tekijä alueiden kestäväälle kasvupolitiikalle. Samalla voidaan myös hakea jatkotyöhön isompia kansallisia ja kansainvälisiä yksityisiä ja julkisia rahoituksia.

Osaamisalustat ja kasvukehitykset mahdollistavat eri kokoisten yritysten, koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden, kolmannen sektorin, hallinnon sekä käyttäjien välisen yhteistyön ja yhteiskehittämisen. Lausunnoissa tuotiin esiin konkreettisesti mm metsäalaa, bio- ja kiertotalouteen, energiatalouteen, kuituteknologiaan, datatalouteen, logistiikkaan ja hyvinvointiteknologiaan liittyviä avauksia.

Tutkijakuulemisissa esitettiin toimia nuoriin, erityisesti Nuorten Itä-Suomi-toimenpiteiksi. Nuorten jääminen koulutuksen ja työn ulkopuolelle lisää huono-osaisuuden, syrjäytymisen ja yksinäisyyden kokemusten riskiä. Monella nuorella on haasteita osaamisessa ja elämänhallinnassa. Toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen, työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten suuri määrä ja ongelmien kasaantuminen nuorille ovat keskeisiä haasteita. Nuorten elämänhallintataitoja ja koulutukseen sekä palveluihin pääsyä voidaan tukea etsivän nuorisotyön ja nuorten työpajatoiminnan keinoin. Lisäksi nuorten paikallinen harrastustoiminta voi ennaltaehkäistä yksinäisyyttä ja syrjäytymistä. Alueelliset nuorisotyön kehittämishankkeet taas luovat mahdollisuuksia paikallisten nuorisotyöllisten ja nuorisopoliittisten hankkeiden kokeilemiseen ja aloittamiseen.

Työryhmän esitys toimenpiteiksi:

- Osaamistason osaajapulaan vastaamiseksi sekä osaamis- ja koulutustason nostamiseksi itäisen Suomen korkeakouluihin lisätään opiskelijapaikkoja vetovoima-aloille. Lisärahoituksella tuetaan sitä, että korkeakoulut pystyvät kasvamaan, luomaan alueellista elinvoimaa ja samalla turvata koulutustason nousua Itä-Suomessa nykyiseltä muuta Suomea alhaisemmalta tasoltaan. Lisäksi tutkimusinfrastruktuureja vahvistetaan muun muassa tutkimus- ja kehittämistoimintaan lisättävällä rahoituksella. TKI-toimet kohdistetaan alueen vahvuuksiin ja elinvoiman kasvuun. (10 M€)

- Korkeakoulujen mahdollisuuksia houkutella kansainvälisiä opiskelijoita vahvistetaan suuntaamalla toimintaan lisärahoitusta.
- Tuetaan alueellisia nuorisotyön kehittämishankkeita, jotka luovat mahdollisuuksia paikallisten nuorisotyöllisten ja nuorisopoliittisten hankkeiden kokeilemiseen ja aloittamiseen. (1 M€)
- Koulutustarjontaa kehitetään ja räätälöidään vastaamaan paremmin yritysten kysyntää, esimerkiksi oppisopimuskoulutuksen hyödyntämisellä.
- Yritysten rekrytointiosaamista parannetaan pk-yrityksille suunnatulla tehostetulla tiedotuksella ja markkinoinnilla.
- ELY-keskukset ottavat huomioon työvoiman saatavuuden heikentymisen itäisen Suomen alueella ulkomaalaista työvoimaa koskeissa alueellisissa linjauksissa sekä huolehtivat linjausten ajantasaisuudesta. Työvoiman saatavuusharkinnassa TE-toimistot huomioivat ELY-keskusten alueelliset työilupalinjat. Linjauksissa määritellään ne ammattialat, joiden saatavuus on heikentynyt alueella, ja joiden kohdalla ei tarvitse erikseen tehdä rekrytointiselvitystä. On tärkeää, että nämä alueelliset linjat päivitetään säännöllisesti ja riittävän usein työmarkkinatilanteen muutoksia vastaavasti.
- Nuorten houkuttelemiseksi alueelle käynnistetään alueellinen opintolainan hyvitysko-keilu.
- Osatyökykyisten osallistumista työmarkkinoille helpotetaan laajentamalla tänä vuonna toimintansa aloittaneen Työkanava Oy:n toimintaa itäiseen Suomeen. Työkanava Oy kantaa yrityksille myymänsä osatyökykyisten työpanoksen riskin samalla, kun osatyökykyiset saavat tarvitsemansa tuen, työkiinnityksen ja osaamisvalmennuksen (pääomistusta lisätään 5 M€).

2.3 Omavaraisuus ja fossiilienergiasta luopuminen

Suomessa energiapolitiikka on perustunut pitkällä aikavälillä kotimaisuuden vahvistamiseen, energian toimitusvarmuuden takaamiseen ja fossiilisista energianlähteistä luopumiseen. Nykyisessä tilanteessa valittu linja on osoittautunut erinomaiseksi ja tätä kehitystä tulee edelleen tukea. Uusiutuvaan energiaan ja energiavarastoihin liittyvät ratkaisut sekä energiatehokkuuden parantaminen edistävät myös omavaraisuutta ja sitä kautta huoltovarmuutta.

Puhtaat ratkaisut ja päästöjen vähentäminen ohjaavat entistä vahvemmin rahoitusta ja investointeja. Tästä kokonaisuudesta puhutaan usein vihreänä siirtymänä. Vihreän siirtymän käsitteellä tarkoitetaan talouden vahvistamista ja kestävästä kasvua puhtaan teknologian, kestävästä teollisuuden ja liikenteen sekä päästöjen vähentämisen mm. fossiilienergiasta luopumisen kautta. Muuntamalla ilmasto- ja ympäristöhaasteet mahdollisuuksiksi voimme saavuttaa oikeudenmukaisen siirtymän kaikille.

Seuraavan vuosikymmenen aikana Suomessa käynnistyvät kymmenien miljardien eurojen vihreän siirtymän investoinnit. On tärkeää, että investointeja syntyy myös itäiseen Suomeen. Vihreä siirtymä avaa yrityksille paikasta riippumatta merkittäviä uusia liiketoimintamahdollisuuksia maailmanlaajuisilla markkinoilla samalla päästöjä vähentäen ja luonnon monimuotoisuutta lisäten.

Omavaraisuuden vahvistaminen, fossiilienergiasta luopuminen, vihreä siirtymä ja siihen kytkeytyvä teollisuuden sähköistäminen, bio- ja kiertotalous sekä ympäristö- ja energiateknologia on tunnistettu kaikkien itäisen Suomen maakuntien strategioissa tulevan kasvun lähteeksi. Itäisen Suomen erityisenä haasteena on tuulivoiman vähäisyys.

Tuotantopanosten hintojen noustua jo ennen sotaa suomalainen maatalous ja ruokahuolto ovat kärsineet pitkään heikosta kannattavuudesta. Vaikeudet ovat edelleen lisääntyneet Venäjän hyökkäyssodan seurauksena erityisesti energian ja lannoitteiden hintojen noustua voimakkaasti ja näiden saatavuuden heikennyttyä. Vaikeudet heijastuvat eri tavoin eri tuotantosuosunnissa, mikä itäisen Suomen vaikuttaa tilarakenteeseen ja tilojen määrään. Tämä

vaikuttaa välittömästi koko ruokaketjuun, erityisesti kotimaiseen elintarviketeollisuuteen. Merkittävä osa maatilojen tarvitsemasta kausityövoimasta on aiemmin tullut Ukrainasta ja tällä hetkellä erityisesti miestyövoiman saaminen tiloille on käytännössä mahdotonta.

Lausuntoyhteenveto ja analyysi

Fossiilienergiasta luopumisen ja sitä kautta vihreän siirtymän onnistumisen ja elinvoimaisuuden lisääntymisen merkittävänä elementtinä itäisessä Suomessa nähdään tuulivoiman edellytysten parantaminen. Tämä korostuu suurella osalla lausuntoja. Myös muut uusiutuvat energialähteet nähtiin merkittävinä mahdollistajina uudelle liiketoiminnalle, mm. vetytaloudelle. Vetytalouden vahvistumisen nähtiin edellyttävän panostuksia paitsi puhtaan energian ratkaisuihin myös tutkimukseen ja innovaatiotoimintaan.

Useissa lausunnoissa on nostettu esiin vihreään siirtymään liittyvät investoinnit energiaomavaraisuuden sekä hajautetun energiantuotannon vahvistamiseksi (esim. biokaasun jakelujärjestelmät, vetytalous). Lausunnoissa on nostettu esiin itäisen Suomen luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen, jota voi olla esimerkiksi olemassa olevien mahdollisuuksien hyödyntäminen: puurakentaminen, hiilensidonta mekaanisen puunjalostuksen tuotteissa, luomutuotanto ja kierrätysosaaminen.

Useissa lausunnoissa todetaan, että maatalouden toimintakyky koko Suomessa on tärkeää ja omavaraisuuden ja huoltovarmuuden merkitys ovat korostuneet. Maa- ja metsätalouden merkitys ja potentiaali on suuri siirryttäessä pois fossiilitaloudesta. Merkittävänä pidettiin myös korkeamman arvonlisän saavuttamista alkutuotannon raaka-aineista.

Tuotantokustannusten, maatalouden tukien sekä tuottajahintojen kokonaisuutta tulee tarkastella ratkaisujen löytämiseksi. Lausunnoissa on nostettu esiin maatalouden elinvoiman turvaamiseen liittyvät ratkaisut sekä maatalouden tulevaisuuden strateginen tarkastelu pitkällä aikajänteellä. Lisäksi lausunnoissa on esitetty yksittäisiä rahoituskohteita ohjelmalliseen kehittämiseen ja tukijärjestelmien yksityiskohtien muutoksia kuten maatalouden rakenteen parantamiseen tähtääviä toimia.

Osana fossiilienergiasta luopumisen polkua nähtiin myös kiinteistöjen energiatehokkuuden parantaminen ja energian talteenotto. Uusiutuvan energian tuotanto- ja jakeluinfrastruktuurit nähtiin kuitenkin useimmissa lausunnoissa merkittävimpinä energia-alan kehitystoimin. Nämä nähtiin oikeutetusti myös vihreän siirtymän mukaisina ratkaisuin.

Työryhmän esitys toimenpiteiksi:

- Energiaomavaraisuutta ja vihreää siirtymää tuetaan tällä hetkellä merkittäväillä investointiavustuksilla koko Suomessa. Tänä vuonna erilaisiin energiainvestointitukiin on varattu yli 650 M€ myöntövaltuus. Ensi vuonna tukea on edelleen jaossa vajaan 300 M€ luokkaa. Väkilukuun suhteutettuna itäisen Suomen osuus energiatuista on kappalemääräisesti ollut viime vuosina muuhun maahan verrattuna hieman korkeammalla tasolla. Työryhmä pitää tärkeänä, että itäisen Suomen hankkeita tuetaan jatkossakin samassa suhteessa.
- Tuulivoiman lisärakentamiseksi etsitään ratkaisuja siten, että tuulivoiman lisärakentaminen on nykyistä laajemmin mahdollista esteet huomioon ottaen myös itäisessä Suomessa. Ratkaisujen löytämiseksi hyödynnetään 30.9. valmistuvaa työ- ja elinkeinoministeriön ja puolustusministeriön selvitystä puolustusvoimien puoltamien tuulivoimahankkeiden toteutumisen esteistä. Työryhmä esittää, että ratkaisuvaihtoehdot ovat hallituksen käytettävissä viimeistään 31.12.2022 ja hallitus ryhtyy mahdollisimman pikaisesti niihin toimiin, joita tuulivoiman lisärakentaminen itäisessä Suomessa edellyttää.

2.4 Saavutettavuus

Saavutettavuus on keskeinen tekijä niin ihmisten kuin tavarankuljetuksessa, mutta myös yritysten investointipäätösten näkökulmasta. Venäjän Ukrainassa aloittama sota on vähentänyt Suomen ja Venäjän välissä kulkevia tavaravolyymeja, sekä ulkomaankauppaa että transitoa, ja siten heikentänyt Suomen logistista asemaa. Markkinoiden toiminta, kuljetustarpeet ja logistiset virrat ovat muutoksessa.

Myös hyökkäyksen seurauksena nousseet raaka-aineiden ja tuotteiden hinnat ja yleisesti kiihtynyt inflaatio ovat lisänneet liikennealan toimijoiden kustannuksia. Tämä heijastuu mm. käynnissä oleviin infrahankkeisiin, väylien hoitoon ja korjaukseen sekä kuljetuskustannuksiin, joita nostavat hintojen nousun lisäksi kuljetusreittien ja kuljetuspalvelumarkkinoiden muutokset.

Kustannustason voimakas nousu näkyy suoraan perusväylänpidon ja kehittämishankkeiden budjettitilanteessa. Lisäys perusväylänpitoon mahdollistaisi korjausvelan kasvun hidastumisen, ja olisi saavutettavuuden kannalta nopeavaikutteisesti investointi. Mikäli perusväylänpidon määrärahoihin ei tehdä korotusta, jatkaa tieverkon palvelutaso heikentymistään myös Itä-Suomessa.

Niin alueiden sisäiseen, valtakunnalliseen kuin kansainväliseenkin saavutettavuuteen, vaikuttavat tekijät ovat moninaiset ja erityisesti suuret liikenneinfrahankkeet vaikuttavat yleensä useiden maakuntien alueella ja laajemminkin esim. matkaketjujen kautta. Tutkijakuulemisissa korostui, että pitkäjänteisyyden, tasapuolisuuden ja ennakoitavuuden lisäämiseksi liikennehankkeet pitäisi suunnitella ja toteuttaa valtakunnallisen liikennejärjestelmä-suunnitelman (Liikenne 12 -suunnitelman) tavoitteiden, strategisten linjausten ja prosessin mukaisesti.

Elinkeinoelämälle on tärkeää koko kuljetusreitin toimivuus; nykyisen väyläverkon toimintavarmuus, käytettävyys ja kunto. Pääväyläverkko on keskeinen, mutta kuljetuksille pääväyläverkon ulkopuoliset yhteydet ovat myös merkittäviä. Perusväylänpidon riittävän rahoituksen turvaaminen edistää nopeasti sujuvaa liikennettä, sillä heikentynyt kunto voi aiheuttaa ylimääräisiä paino- ja nopeusrajoituksia niin teille kuin radoillekin.

Pidemmällä aikavälillä erityisesti rata- ja tieverkon pääväylille kohdistettavat kehittämistoimet ja pullonkaulojen poistaminen parantavat merkittävästi elinkeinoelämän kuljetusten palvelutasoa. Kuljetusketjuja tulee kehittää kokonaisvaltaisesti ja siinä myös satamilla on merkittävä rooli. Tehostaminen yhdessä automatisoinnin kanssa tulee keskittämään kuljetusvirtoja. Koko kuljetusketjun kannalta myös keskivilkkaan ja vähäliikenteisen tieverkon päivittäinen käytettävyys on tärkeää.

Lausuntoyhteenveto ja analyysi

Työryhmän kuulemisissa tuli esiin, että keskeisintä itäisen Suomen elinvoiman kannalta on logistiikan ja saavutettavuuden haasteiden ratkaiseminen. Liikennöinnin estyessä Saimaan kanavalla kuljetukset siirtyvät maanteille ja raiteille, joten niiden kuntoa tulisi parantaa ja niitä tulisi kehittää niin tavara- kuin henkilöliikenteenkin osalta huomioiden myös uusiutuvien polttoaineiden käytön kehittyminen. Myös huoltovarmuussyyt nousivat esille teiden ja raiteiden kunnostukseen liittyen. Lausunnoissa kiinnitettiin erityisesti huomiota perusväylänpidon rahoituksen nostamiseen sekä poikittaisyhteyksien kehittämiseen Väyläviraston investiohjelmaan kuuluvien hankkeiden lisäksi.

Kuulemisissa esitettiin, että uusien liikennehankkeiden on oltava toimivia ja mahdollisimman ympäristöystävällisiä. Saavutettavuuden osalta nostettiin erityisesti esille tarve nopeamille ja välityskykyisemmille raideyhteyksille (mm. Luumäki-Joutseno, Kouvola-Kuopio ja

Imatra-Joensuu), raideliikenteen pullonkaulojen poistamiselle, puunkuormauspaikkaverkoston kehittämiseksi ja sekä idän päätieverkostolle (mm. vt 5 ja vt 15) ja alemmalle tieverkostolle.

Esityksiä arvioitaessa on huomioitava, että ensisijainen toimenpide on varmistaa kustannustason noususta johtuva perusväylänpidon ja kehittämishankkeiden ostovoimakorjaus ja turvata käynnissä olevien hankkeiden eteneminen (lisämäärärahojen tarve). Näiden jälkeen on mahdollista käynnistää uusia hankkeita, jotka ovat toteuttamisvalmiita ja Väyläviraston investointiohjelman ns. 1A-korissa. On myös tärkeää edistää jo käynnissä olevia suunnitelmia ja pitää liikenneverkon strateginen tilannekuva jatkuvasti ajan tasalla, jotta sen pohjalta nousevat mahdolliset uudet tarpeet saadaan nostettua suunnitteluprosessiin.

Saavutettavuuteen liittyen kuulemisissa tuotiin myös esiin laajakaistayhteyksiin tehtävät investoinnit ja ylläpito. Maakunnilla on merkittävä rooli hankkeiden aktivoinnissa alueellaan. Maakuntaliittojen tehtävänä on yhdessä kuntien kanssa suunnitella ja määrittää hankkeiden soveltuvat hankealueet. Käynnissä olevaan laajakaistatukiohjelmaan on tällä hetkellä käytettävissä EU:n elpymisvälineen rahoitusta. Rahoitus pitää jakaa vuoden 2023 loppuun mennessä, mutta hankkeiden rakentaminen voi jatkua vuoteen 2026 asti. Rahoitukseen on käytössä myös EU:n maaseuturahasto.

Lisäksi edistetään erilaisten verkkojen yhteisrakentamista ja passiivisen infran yhteiskäyttöä (esim. sähkö-, tie- ja viestintäverkot), jotta erityisesti kiinteiden verkkojen rakentamiskustannukset olisivat halvemmat. Taajuuspolitiikalla edesautetaan langattomien verkkojen tehokasta kehittämistä.

Lentoliikenteen monipuolistaminen ja tuetun liikenteen säilyttäminen ja parantaminen otettiin myös lausunnoissa esille. Hyvillä lentoyhteyksillä on merkittävä rooli Itä-Suomen vienteollisuuden, matkailun ja saavutettavuuden näkökulmasta. Yhteyksissä tavoitellaan markkinaehtoisuutta korona-vuosien poikkeustilanteen jälkeen.

Saavutettavuuden näkökulmasta Joensuu ja Kajaani ovat muilla liikennemuodoilla tai muun lentokentän läheisyys huomioiden syrjäisempiä kuin muut koronan aikana tuetut lentoyhteydet. Liikematkustuksen osalta nähtäneen tänä syksynä ja ensi keväänä niin sanottu uusi normaali. Mahdollisissa lentoliikenteen ostoissa tulee huomioitavaksi EU-sääntely, saavutettavuuskriteerit sekä eri kaupunkien yhdenvertainen kohtelu.

Työryhmän esitys toimenpiteiksi:

- Alueiden saavutettavuus on turvattava myös jatkossa sellaisessakin tilanteessa, jossa lentoyhteydet eivät toimi markkinaehtoisesti.
- Otetaan käyttöön uusi, strategisten investointien edistämisen toimintamalli. Tavoitteena on edistää mm. rahoitusmahdollisuuksien, yleisten toimintaedellytysten sekä viranomaistoiminnan koordinoitua ja näin nopeuttaa investoinnin toteutumista.

Ratahankkeet

- Itäisen Suomen kannalta on strategisesti olennaista, että itäisen Suomen raidehankkeet toteutetaan mahdollisimman pikaisella aikataululla. Erityisesti niin sanotun Karjalan radan ja Savon radan investointiohjelman mukaisia hankkeita on vauhditettava kaikin käytettävissä olevin keinoin, jotta toteuttamisvaiheeseen päästään mahdollisimman nopeasti. Muun muassa rataosan Luumäki-Joutseno välityskykyä parannetaan ja mahdollistetaan nopeudennosto kaksoisraiteella. Ratasuunnittelu on käynnissä ja sen on arvioitu valmistuvan vuonna 2024. Myös Imatra-Joensuu ja Kuopio-Kouvola välien matka-aikojen lyhentämiseen tähtäävät tarveselvitykset ovat käynnissä.
- Itäisen Suomen liikenteen sujuvuutta ja täsmällisyyttä sekä liikenneturvallisuutta edistetään vuonna 2023 seuraavasti osana perusväylänpitoa. Rahoitusta kohdistetaan 31,1 M€ itäisen Suomen ratahankkeisiin perusväylänpidon ostovoimakorjauksen lisäksi:
 - Lappeenrannan aseman välilaiturin korotus ja eritasoyhteys välilaiturille 4,4 M€

- Lauritsalan ratapihan raiteen 208 sähköistys ja uuden veturinsäilytysraiteen osoittaminen 1 M€
- Imatra - Joensuu ratasuunnitelman laatiminen 2,5 M€
- Imatra – Joensuu viiden tasoristeyksen järjestelyt 3,2 M€
- Kouvola – Luumäki pohjoisen raiteen päällysrakenteen uusiminen 20 M€
- Lisäksi perusväylänpidon rahoitusta kohdennetaan Syrjäsalmen ratasillan uudemiseksi.

Lentoliikenne

- Hyvillä lentoyhteyksillä on alueen toimijoiden mukaan merkittävä rooli Itä-Suomen vienteollisuuden, matkailun ja saavutettavuuden näkökulmasta. Lentoyhteyksissä tavoitellaan ensisijaisesti markkinaehtoisuutta korona-vuosien poikkeustilanteen jälkeen. Tällä hetkellä on käynnissä kilpailutuksia, jotka ratkeavat syyskuun 2022 aikana. On mahdollista, että tarjoukset osoittavat näkymää markkinaehtoiseen liikenteeseen kilpailutuksen jälkeen. Mikäli riittävän tason lentoyhteydet eivät kuitenkaan jatkossa toimi markkinaehtoisesti, lentoyhteyksien tukemista on harkittava myös jatkossa. Ostoisia tulee huomioidavaksi EU-sääntely, saavutettavuuskriteerit sekä eri kaupunkien yhdenvertainen kohtelu
- Mikkelin ja Lappeenrannan kenttien toiminnan turvaamiseksi etsitään ratkaisu eri hallinnonalojen yhteistyössä

Tietoliikenneyhteydet

- Nopeita laajakaistayhteyksiä edistetään. Rahoitusta on käytettävissä Kestävän Kasvun ohjelman kautta sekä vuodesta 2023 alkaen CAP-suunnitelmasta.
- CAP-suunnitelmassa 2023–2027 on varattu 53 M€ koko Suomen laajakaistainvestointeihin. EU:n tavoitteiden mukaisesti tarkoituksena on huippunopean laajakaistan saavutettavuuden parantaminen maaseutualueilla rahoittamalla ns. kyläverkkoinvestointeja. Kyläverkkohankkeita toteutetaan maaseutualueilla, joilla huippunopeita tietoliikenneyhteyksiä ei markkinaehtoisesti rakenneta. Tuen yksityiskohdat määritellään syksyn 2022 aikana säädösvalmistelussa.
- LVM on perustanut laajakaistatukiohjelman, joka on sidottu EU:n elpymisrahoitukseen. Tuen edellytys on kunnan maksuosuus, joka on 8, 22 tai 33 % tukikelpoisista kustannuksista. Tuki on myönnettävä vuoden 2023 loppuun mennessä ja tuettujen verkkojen on oltava valmiita viimeistään kesäkuussa 2026. Ohjelman tukiviranomainen, Liikenne- ja viestintävirasto, on tehnyt maakuntaliittojen pyynnöstä markkina-analyysyjä, joissa on kartoitettu alueita, joilla verkkoja ei vielä ole ja joille tukea voisi myöntää. Analyysien pohjalta maakuntaliitot ovat käynnistäneet tähän mennessä 14 julkista kilpailutusta laajakaistahankkeista, joista kuusi on edennyt tukihakemusvaiheeseen. Kaikki edenneet hankkeet ovat Itä-Suomessa.

Lisäksi työryhmä piti tärkeänä, että liikennehankkeiden kustannusnoususta johtuvat lisärahoitustarpeet katetaan täysimääräisesti itäiseen Suomeen kohdistuvissa hankkeissa ja että itäisen Suomen tarpeet otetaan huomioon perusväylänpidossa.

2.5 Matkailu

Ennen koronapandemiaa Venäjä oli Suomen tärkein yksittäinen matkailuvientimarkkina: sen osuus oli liki viidennes matkustustaseen (ei sis. henkilöliikenteentuloja) matkailutuloista Suomeen. Jo koronan johdosta asetetut matkustusrajoitukset leikkasivat venäläisten yöpymismäärät ja vientitulot murto-osaan aiemmasta.

Venäjän hyökkäyssodan seurauksena paluuta pandemiaa edeltäneeseen tilanteeseen ei ole. Venäjälle asetetuista pakotteista seurannut lentokielto Venäjän yli heikentää Suomen saavutettavuutta sekä Venäjältä että Aasiasta. Näiltä markkinoilta tuli ennen koronapandemiaa noin kolmannes Suomen ulkomaisista matkailutuloista.

Suomen kilpailukyky muihin Pohjoismaihin verrattuna kärsii, sillä erityisesti Venäjä mutta myös Aasia ovat olleet Suomelle suhteellisesti merkittävämpiä kansainvälisiä matkailumarkkinoita kuin muille Pohjoismaille. Sodan vaikutuksia Suomen matkailuyrityksille on kuitenkin haastavaa selkeästi erottaa pandemian vaikutuksista.

Erityisesti Euroopasta ja Yhdysvalloista tehdyt lentovaraukset kesälle ja alkusyksylle Suomeen eivät ole sodan johdosta vähentyneet, vaan lisääntyneet normaaliin tapaan sesongin lähestyessä. Koti- ja ulkomaiset yöpymiset rekisteröidyissä majoitusliikkeissä ovat lisääntyneet maaliskesäkuussa sodan alettua suhteessa vuodentakaiseen, myös kaikissa maakunnissa erikseen. On kuitenkin huomattava, että suurin osa venäläismatkailijoista itärajalla on päiväkävijöitä tai yöpyy esimerkiksi mökkimajoituksessa tai tuttavien luona, mikä ei näy majoitustilastoissa, mutta vaikuttaa olennaisesti matkailutuloihin.

Vuoden 2019 tasosta Etelä-Karjala oli maaliskesäkuussa 2022 eniten jäljessä (-18 %) rekisteröidyissä yöpymisissä. Etelä-Karjalassa venäläisyöpyymisten suhteellinen osuus oli ennen koronaa maakunnista selvästi suurin (24 % kaikista yöpymisistä). Seuraavaksi eniten kärsivät Uusimaa (-14 % maaliskesäkuun tasosta 2019), Kymenlaakso (-10 %), Ahvenanmaa (-9 %) ja Etelä-Savo (-8 %). Toisaalta monilla alueilla rekisteröidyissä yöpymisissä oltiin jo koronaa edeltävissä lukemissa, muutamilla jo hieman edellä – Kuusamossakin 15 prosenttia. Kuusamossa kasvua on saatu kotimaasta ja Euroopan markkinoilta.

Valtaosa Suomen matkailuyrityksistä ja -alueista on kokenut taloudellisesti erittäin haastavia aikoja koronapandemian johdosta. Venäjän ylilentokielto vaikuttaa vähentävästi Aasiasta saapuvien matkailijoiden määrään, millä on negatiivisia vaikutuksia matkailuyrityksiin koko Suomessa.

Lausuntoyhteenveto ja analyysi

Lausunnon antajien näkemyksen mukaan itäisen Suomen matkailualan kehittäminen edellyttäisi investointeja matkailuyritysten kansainvälistymisen, erityisesti kansainvälisen matkailumarkkinoinnin, edistämiseen sekä alueen saavutettavuuden kehittämiseen. Lisäksi mainitaan muun muassa tuotekehitykseen panostaminen, luonto- ja elämysmatkailun kehittäminen mm. pyörämatkailu ja kalastusmatkailu, kansallispuistojen palvelutarjonnan vahvistaminen sekä yksittäisiä investointeja.

Lausunnoissa nousi esille puhtaan luonnon, historian ja kulttuuriympäristöjen merkitys matkailun vetovoimatekijöinä. Luonnonympäristöt ja kulttuuriympäristöt ovat paikallisia, alueellisia ja koko maabrändiin vaikuttavia vahvuuksia, joiden varaan voidaan kehittää matkailua, mutta ne tuovat lisäarvoa ja voivat toimia alustana myös muussa elinkeinotoiminnassa. Suomen toimilla oman maailmanperintökohdevalikoimansa laajentamiseksi on erityistä merkitystä myös Itä-Suomen alueella.

Osaavan työvoiman saatavuus ja tki-toiminnan vahvistaminen matkailualan tulevaisuuden toimintaedellytyksinä tulivat useissa lausunnoissa esiin toimialariippumattomasti. Osaavan työvoiman saatavuuden kehittäminen matkailualalla ja alan TKI-toiminnan vahvistaminen ovat keskeisiä myös matkailualan kilpailukykyyn vahvistamiseksi ja mahdollistamiseksi sekä kansallisesti että myös itäisen Suomen matkailualalle.

Lausunnon antajien esityksistä nopeina toimenpiteinä matkailualan kilpailukykyä edistävät Suomen matkailullisen maakuvan vahvistamisen toimenpiteet ja sen osana itäisen Suomen tuotetarjonnan esille nostaminen.

Toinen nopea toimenpide on itäisen Suomen tuotetarjonnan kehittäminen uusille kohderyhmille soveltuvaksi. Teemakohtainen tuotekehitys on aiemmilta vuosilta tuttu ja tehokas toimintatapa kansainvälisille matkailijoille kiinnostavan, laadukkaan ja ympärivuotisen tuote-

tarjonnan kehittämiseksi. Teemakohtaista tuotekehitystyötä on tehty Visit Finlandin koordinoimana yhteistyössä matkailuyritysten ja matkailun alueorganisaatioiden kanssa. Mahdollisia teemoja ovat esimerkiksi lausunnonantajien esille nostamat teemat: luontomatkailu, ruokamatkailu, pyörämatkailu, kulttuurimatkailu, vesistömatkailu, koulutusmatkailu ja liikematkustaminen.

Lausunnoissa tuotiin vahvasti esille, miten Itä-Suomen vetovoima on sen ainutlaatuisessa kulttuurissa ja luontosuhteessa. Koko itäisen Suomen vetovoimaa tukisi kansallisen erä- ja luontokulttuurimuseon perustaminen.

Tuotekehitystä voidaan jatkossakin aiempaan tapaan toteuttaa alueellisten rahoittavien viranomaisten myöntämällä mm. EAKR- ja ESR-rahoituksella. Matkailualan yritykset voivat maaseutualueeksi luokitelluilla alueilla hyödyntää myös EU:n maaseuturahaston tukea mm. investointeihin. Lisäksi EU:n maaseuturahastosta voidaan tukea matkailualan kehittämissankkeita.

Lisäksi Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä on käynnistänyt harvaan asuttujen alueiden matkailuhankkeiden haun, joka mahdollistaa tuotekehitystyötä luonto-, ruoka-, kalastus- ja metsästysmatkailun teemoissa.

Lausunnoissa esitetään myös Visit Finlandin markkinoinnin painottumista Järvi-Suomen suuralueelle ja erillismäärärahan varaamista Itä-Suomen matkailumarkkinointiin kansainvälisesti.

Kestävän matkailun merkitys osana vihreää siirtymää voidaan nähdä myös päästöttömän liiketoiminnan ja työpaikkojen syntymisen kautta sekä laajemmin aluetaloutta tukevin investointeina.

Luontomatkailun potentiaalin hyödyntäminen alueilla suunnitelmallisesti ja kestävästi luo mahdollisuudet matkailuelinkeinojen monipuolistamiseen ja ympärivuotiseen virkistysmatkailuun ja retkeilyyn. Esimerkiksi Sallan kansallispuisto on jo poikunut alueelle merkittäviä investointeja ja Tiilikkajärven kansallispuiston laajennuksella voidaan tavoitella vastaavaa kehitystä. Matka-ketjujen kehittäminen, suorien yhteyksien suosiminen sekä pidemmät viipymät matkakohteessa edistävät myös Suomen hiilineutraalisuustavoitteen saavuttamista.

Työryhmän esitys

Itäisen Suomen näkyvyyttä voidaan vahvistaa osana Suomen matkailullista maakuvatyötä sekä koordinoimalla teemakohtaista tuotekehitystyötä. Koordinointityön tavoitteena on esimerkiksi matkailuyritysten kansainvälistyminen sekä tarjonnan suuntaaminen uusien kohderyhmien ja markkinoiden tavoittamiseksi.

Itäisen Suomen vetovoimaa voidaan tukea muun muassa panostamalla seuraaviin toimiin tai kokonaisuuksiin: luontomatkailu ja retkeily, luontokohteiden, esim. kansallispuistojen yhteydessä toimivien yritysten palvelutarjoaman kehittäminen, ruokamatkailu, pyörämatkailu, erityisesti pyörämatkailua tukevien palveluiden kehittäminen, kulttuurimatkailu, vesistömatkailu, koulutusmatkailu ja liikematkustaminen.

Työryhmän esitys toimenpiteiksi:

- Itäisen Suomen näkyvyyttä parantavaan koordinointi- ja koontitoiminnon käynnistämiseen kohdennetaan 1 M€ EU:n aluekehitysrahoja
- Visit Finland -hankkeeseen Suomen maakuvan vahvistamiseen ja markkinointiin varataan 2 M€ vuoden 2023 talousarvioesityksessä
- Saimaan matkailun kehittämiseen (esim. Visit Saimaa -hankkeelle) kohdennetaan rahoitusta 0,5 M€ EU:n aluekehitysrahoitusta

- Retkeilyalueiden ja kalastusmatkailun edistämiseen kohdennetaan 2 M€ siten, että määrärahalla tuetaan useita eri hankkeita eri puolilla itäistä Suomea
- Luonnonsuojelu- ja kansallispuistoalueiden kehittäminen ja kunnostamiseen kohdennetaan 2 M€ siten, että määrärahalla tuetaan useita eri hankkeita eri puolilla itäistä Suomea
- Pilaantuneiden alueiden sekä suljettujen ja hylättyjen kaivosalueiden kunnostuksiin kohdennetaan 1 M€ eripuolilla itäistä Suomea oleviin hankkeisiin
- Kutilan kanava-hankkeen aloitusavustukseen 0,5 M€. Lisäksi tuleville vuosille investointiavustusta 12 M€
- Erämuseo-hankkeeseen tuleville vuosille investointiavustusta 6 M€
- Lisäksi selvitetään Palokissa tehtävien kalataloustoimien ratkaisuja ja hankevaihtoehtojen edistämismahdollisuuksia. Selvitystyö voidaan rahoittaa Nousu-ohjelmasta.
- Käynnistetään matkaketjujen kehittämiseen selvitys (liikennemuotojen sujuva yhdistäminen, tiedon saanti ja ostettavuus, edellyttää digitaalisen tiedon hyödyntämistä ja toimijoiden sekä alueiden välisen yhteistyön tiivistämistä)

3 ESITYKSET TOIMENPITEIKSI KOOTTUNA

3.1 Esitykset syksyn 2022 budjettiriiheen

Itäisen Suomen työryhmän esitykset voidaan jaotella usealla eri tavalla, esimerkiksi lyhyen ja pitkän aikavälin toimiin, toimien kohdentumisen mukaan tai rahoituslähteen mukaan. Tässä luvussa toimet on jaoteltu siten, että ne palvelevat parhaiten hallituksen vuoden 2023 talousarvioesitysprosessia ja mahdollistavat sen yhteydessä tapahtuvan päätöksenteon.

Työryhmä esittää vuoden 2023 talousarvioesitykseen seuraavia toimia:

- Itäisen Suomen ratahankkeita edistetään 31,1 M€
- Itäisen Suomen yliopistojen ja korkeakoulujen opiskelupaikkojen lisäämiseen sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan edistämiseksi 10 M€
- Nuorisotoiminnan tukemiseksi 1 M€
- Matkailun edistämiseksi muun muassa luonto- ja retkeilymatkailun edellytyksiä ja palveluita parantamalla 7,5 M€ sekä lisäksi vauhditetaan yksittäisiä investointihankkeita
- Yrityksen kehittämisavustuksen myöntämisvaltuuteen Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alueella toimiville pk-yrityksille 3 M€. Etelä-Karjalalla ja Kymenlaaksolla on tällä hetkellä muita Itäisen Suomen alueita selvästi vähäisemmät yritysten kehittämiseen osoitetut määrärahat
- Alueellista kuljetustukea laajennetaan niihin kuntiin, joihin sitä on mahdollista myöntää, 0,3 M€
- Työkanavan pääomitus 5 M€

Yhteensä työryhmä esittää noin 56 M€ kohdennusta edellä mainittuihin kokonaisuuksiin vuodelle 2023 sekä lisäpanostuksia tulevien vuosien valtuuksiin (yrityksen kehittämisavustus ja investointihankkeet).

Lisäksi työryhmä esittää, että hallitus ryhtyy lisäselvitykset saatuaan mahdollisimman pikaisesti niihin toimiin, joita tuulivoiman lisärakentaminen itäisessä Suomessa edellyttää.

Työryhmä esittää myös selvitettäväksi alueellista väliaikaista kuljetustukea, jota myönnettäisiin raaka-aineiden kuljetusta varten. Nykyistä kuljetustukea voidaan myöntää vain yritysten jalostamien tuotteiden kuljetukseen. Uusi, raaka-ainekuljetuksiin tarkoitettu tuki edellyttäisi todennäköisesti EU-notifikaatiota.

3.2 Esitys pitkän aikavälin haasteiden ratkaisujen etsimiseen

Itäisen Suomen elinvoimaa lisäävien toimien tavoitteena on koko Suomen elinvoimasta ja kilpailukyvyistä huolehtiminen. Alueiden hyvinvointi voi perustua kestäväällä tavalla vain alueen omiin vahvuuksiin ja niiden pohjalta syntyvään positiiviseen kierteseen. Tukemalla alueen omia vahvuuksia mahdollistetaan myös järkevä erikoistuminen ja mahdollistetaan korkean jalostusasteen, omavaraisuuteen perustuvien ja vihreää siirtymää tukevien elinkeino-, koulutus- ja tutkimusekosysteemien syntyminen.

Itäiselle Suomelle on luotava yhteinen kehittämisvisio valtion ja alueiden tiiviissä yhteistyössä. Kehittämisvisio perustuu kunkin maakunnan omiin vahvuuksiin sekä maakuntaohjelmassa ja älykkään erikoistumisen strategioissa tunnistettuihin osaamiskärkiin. Vision toteutumisessa keskeistä on vahvojen, usein maailmanluokan kasvuekosysteemien syntyminen aloilla, jossa on vahvaa osaamista ja kykyä menestyä kansainvälisessäkin kilpailussa.

Julkinen sektori ei voi suoraan johtaa ekosysteemejä tai valita tulevaisuuden kasvualoja, mutta sillä on tärkeä rooli ekosysteemien rakentamisessa ja kehittämisessä. Tämä vaatii vahvaa vuoropuhelua niin elinkeinoelämän, tutkimuksen ja kehittämisen, oppilaitosten kuin muidenkin toimijoiden välillä.

On välttämätöntä entisestään parantaa alueiden välistä yhteistyötä ja vuoropuhelua koko Suomessa, jotta jatkossa voidaan työskennellä yhtä maakuntaa laajemmassa horisontissa. Tässä työssä tarvitaan julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä, myös kunkin alueen sisällä.

Työryhmä esittää, että

- Työ- ja elinkeinoministeriön johdolla käynnistetään itäisen Suomen visiotyö yhteistyössä alueiden ja muiden sidosryhmien kanssa
- Vahvistetaan alueiden olemassa olevien verkostojen toimintaedellytyksiä
- Kohdennetaan 12 M€ EU:n alue- ja rakennepolitiikan varoja alueellisiin ja ylimaakunnallisiin yhteistyöhankkeisiin, joilla tuetaan esimerkiksi älykkään erikoistumisen mukaisia osaamiskärkiä, ekosysteemityötä, digitalisaatiota sekä vihreää siirtymää. Myös matkailun ympärille pyritään luomaan pysyviä rakenteita muun muassa opiskelupaikkojen, yritysten kanssa tehtävän yhteistyön sekä ulkomaisten opiskelijoiden ja työntekijöiden houkuttelemisen keinoin
- EU:n ulkorajaohjelmiin varattujen varojen kohdistamiseen itäisen Suomen tukemiseksi ja kehittämiseksi etsitään pikainen ratkaisu EU:n komission kanssa. Myös tällä rahoituksella voitaisiin merkittäväällä tavalla vahvistaa ekosysteemityön ja älykkään erikoistumisen tukemista
- Venäjän hyökkäyssodan vaikutuksista tehdään kattava koko maata koskeva selvitys
- Energiaomavaraisuuden lisäämiseksi etsitään ratkaisuja tuulivoiman lisärakentamisen ja aluevalvonnan yhteensovittamiseksi siten, että tuulivoiman lisärakentaminen on nykyistä laajemmin mahdollista esteet huomioon ottaen myös itäisessä Suomessa.

4 RAHOITUSVÄLINEIDEN TARKASTELUA

Alue- ja rakennepolitiikan rahoituksen kohdentaminen itäiseen Suomeen

EU:n alue- ja rakennepolitiikan varoilla voidaan tukea esimerkiksi TKI-intensiteetin kasvatamista ja elinkeinoelämälähtöistä innovaatiotoimintaa, digitalisaatiota ja vihreää siirtymää. Käynnissä on parhaillaan kaksi päällekkäistä ohjelmakautta: päättymässä oleva 2014–2020-ohjelma ja juuri käynnistynyt 2021–2027-ohjelma.

EU:n alue- ja rakennepolitiikan varojen maantieteellinen kohdentaminen on Suomen kansallisessa päätösvallassa oleva asia. Itä- ja Pohjois-Suomen rahoitusosuus kokonaisuudesta on melko korkea. Itäisen Suomen alueista Etelä-Karjala ja Kymenlaakso ovat kuitenkin rahoitusosuudella mitattuna heikommassa asemassa.

Elinkeinoministeri on asettanut 6/2022 työryhmän miettimään tulevan EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelmakauden 2028+ rahoituksen kohdentumiseen vaikuttavia kehitystrendejä sekä tekemään ehdotuksen kriteereistä ja mittareista, joilla voidaan tarkastella monipuolisen ja objektiivisen kuvan saamiseksi alueiden keskinäisiä eroja, ongelmia ja kehittämispotentiaalia.

Ulkorajayhteistyöohjelmat (Interreg NEXT –ohjelmat)

Ohjelmakaudelle 2021–2027 Suomen ja Venäjän väliselle EU:n ulkorajalle oli valmistelussa kolme Interreg NEXT –ulkorajayhteistyöohjelmaa: Kolarctic, Karelia ja Kaakkois-Suomi-Venäjä. Venäjän hyökkäys Ukrainaan keskeytti ohjelmien valmistelun. Suomi oli osoittanut näille kolmelle ohjelmalle Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) 48 M€. Lisäksi Suomi oli varautunut osoittamaan ohjelmille vähintään EAKR-rahoitusta vastaavan määrän (48 M€) kansallista valtion vastinrahoitusta.

Interreg NEXT -ohjelmille vuodelle 2022 budjetoitu Suomen EAKR-osuus 8,2 M€ on jo siirretty Interreg-asetuksen nojalla kahdelle sisäräjayhteistyöohjelmalle (Interreg Aurora ja Interreg Central Baltic). Tämä oli ainoa asetuksen tällä hetkellä mahdollistama vaihtoehto. Muussa tapauksessa varat olisi Interreg-asetuksen mukaisesti menetetty Suomesta kokonaan.

Työ- ja elinkeinoministeriö, ulkorajamaakunnat ja suomalaiset europarlamentaarikot ovat kevään ja kesän 2022 kuluessa tehneet aktiivista vaikuttamistyötä EU:n komission suuntaan, jotta Interreg NEXT-ohjelmilta vapautuvan EAKR-rahoituksen käyttöön löytyisi ulkorajamaakuntia paremmin hyödyttävä ratkaisu. Keskustelut asiasta jatkuvat EU:n komission kanssa syyskuussa 2022.

Maaseutuohjelma ja CAP-suunnitelma

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman eli maaseutuohjelman tarkoituksena on tukea kasvua ja kehitystä sekä tuoda hyvinvointia koko Suomelle. Ohjelmalla edistetään biotaloutta ja sen osana tuetaan maatalouden harjoittamista taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästi. Ohjelma keinoilla monipuolistetaan maaseudun elinkeinoja ja parannetaan työllisyyttä kehittämällä yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yritysten verkostoitumista. Lisäksi ohjelmalla vahvistetaan paikallista omaehtoista toimintaa eli Leader-toimintaa. Ohjelman kautta rahoitusta on vuosina 2014–2020 sekä edelleen sen siirtymäkaudella 2021–2022 tarjolla yhteensä yli kahdeksan miljardia euroa. Viimeiset rahoituspäätokset on tehtävä vuoden 2022 loppuun mennessä. Yleisimpiä rahoituksen hyödyntäjiä ovat maatilat ja muut maaseudulla toimivat yritykset, kyläyhteisöt ja järjestöt.

Suomen yhteistä maatalouspolitiikka koskevaa CAP-suunnitelmaa (CAP= Common Agricultural Policy, yhteinen maatalouspolitiikka) toimeenpannaan EU:n rahoituskaudella 2023–2027. Jäsenvaltioiden CAP-suunnitelmat perustuvat Euroopan parlamentin ja neuvoston (EU) 2021/21151 asetukseen. CAP-suunnitelma sisältää maatalouden suorat tuet, maaseudun kehittämisen toimenpiteet ja markkinatoimet. Suunnitelma kattaa Manner-Suomen ja Ahvenanmaan.

Valtioneuvosto hyväksyi 16.12.2021 Suomen CAP-suunnitelmaesityksen 2023–2027 lähetettäväksi Euroopan komissiolle. Vuoden 2022 aikana on käyty neuvotteluja komission kanssa sekä valmistellaan kansalliset säädökset ja toimeenpano siten, että Suomen CAP-

suunnitelman toimeenpano käynnistyy vuoden 2023 alussa. Komission odotetaan hyväksyvän suunnitelman viimeistään syksyllä 2022. Kokonaisuudessaan Suomen suunnitelman julkinen rahoitus rahoituskaudella 2023–2027 on noin 10,1 mrd. €.

Sekä maaseutuohjelman että CAP-suunnitelman alueellinen ja paikallinen rahoitus perustuu alueellisiin painopisteisiin ja paikallisiin strategioihin. ELY-keskukset tekevät rahoitettavien hankkeiden viranomaispäätökset. Alueellisella ja paikallisella rahoituksella tarkoitetaan ELY-keskusten ja Leader-ryhmien maaseudun yritys- ja kehittämishankerahoitusta.

Rahoitusta voidaan kohdentaa esimerkiksi uusiutuvan energian investointeihin, maaseutuyritysten kehittämiseen ja yritystoiminnan käynnistämiseen, yleishyödyllisiin investointeihin maaseudun toimintaympäristön kehittämiseksi tai erilaisiin ilmasto- ja ympäristötoimenpiteisiin, maaseudun laajakaistainvestointeihin, erilaisiin yhteistyötoimenpiteisiin, kylien ja palveluiden kehittämiseen, innovaatioiden edistämiseen, koulutukseen, tiedonvälitykseen ja Leader-toimintaan.

CAP-suunnitelmaan sisältyvällä neuvonta-toimenpiteellä tai maatalouden rakennetuilla voidaan lisätä tilojen energiaomavaraisuutta esimerkiksi uusiutuvaa energiaa sekä energia- ja materiaalihakkuutta edistävillä toimenpiteillä. Erilaisilla maatilojen kilpailukykyä parantavilla investoinneilla voidaan parantaa tilojen kannattavuutta. Nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamisella edesautetaan sukupolvenvaihdoja.

Meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahasto

Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahastosta tuetaan kalatalouden elinkeinojen eli kalastuksen, vesiviljelyn, kalakaupan ja kalanjalostuksen kehittämistä ja investointeja. Lisäksi rahastosta rahoitetaan kalatalouden ympäristötoimia, kalastuksen valvontaan, tiedonkeruuseen ja meripolitiikkaan liittyviä viranomaistoimintoja sekä kalatalouden paikallista kehittämistä. Ohjelman EU-rahoituksen yhteismäärä on 71,8 M€. Se sisältää myös kansallista vastinrahoitusta (valtio ja Ahvenanmaan maakunnan hallitus) 68,6 M€. Yhteensä ohjelmien julkinen rahoitus on siten yli 140 M€ vuosille 2021–2027.

Laajakaistainvestointien tukeminen

Laajakaistatukiohjelmalle on vuodelle 2023 n. 17 M€ määräraha. Sen avulla nopeat laajakaistayhteydet pyritään saamaan noin 30 000 kotitalouden saataville. Esitetty määräraha on osa EU:n elpymisvälineestä (RRF) haettua rahoitusta. Määrärahalla edistetään elpymis- ja palautumissuunnitelman tavoitetta kehittää viestintäyhteyksien laatua ja saatavuutta Suomessa myös niillä alueilla, joille edistyselliset viestintäyhteydet eivät kaupallisesti rakennu sekä koordinoita laajakaistarahoitusten yhteensovittamista ja tiedottaa laajakaistasta aktiivisesti. Tavoite liittyy laajempaan tavoitteeseen viestintäverkkojen laadun ja saatavuuden kehittämisestä, jolla pyritään turvaamaan nopeiden ja laadukkaiden viestintäyhteyksien saatavuus kaikille suomalaisille.

Lisäksi CAP-suunnitelmassa 2023-2027 on varattu 53 M€ koko Suomen laajakaistainvestointeihin. EU:n tavoitteiden mukaisesti tarkoituksena on huippunopean laajakaistan saavutettavuuden parantaminen maaseutualueilla rahoittamalla ns. kyläverkkoinvestointeja. Kyläverkolla tarkoitetaan tilaajayhteysverkon rakentamista tarvittavine yhteysverkkoineen kylään tai kyläryhmiin. Kyläverkkohankkeita toteutetaan maaseutualueilla, joilla huippunopeita tietoliikenneyhteyksiä ei markkinaehtoisesti rakenneta. Tuen yksityiskohdat määritellään syksyn 2022 aikana säädösvalmistelussa.

Liikenneverkot ja Saimaan kanavan hankkeista vapautuvat varat

Saimaan kanavan hankkeista vapautuu käyttämättä olevia valtuuksia yhteensä noin 93 M€ tuleville vuosille. Varat vapautuvat vuosille 2022-2024.